

MAGYAR MILLENNIUM

Gyógyszerészet 45. 17–23. 2001.

Adatok az erdélyi gyógyszertárak alapításának történetéhez

Dr. Péter H. Mária

A gyógyszerészet erdélyi történetének feltárásában fontos a gyógyszertári hálózat fejlődésének bemutatása. Mivel a gyógyszertár alapítások ideje, száma, gyakorisága, területi eloszlása döntően befolyásolja a hálózat kiteljesedését [14], szükségesnek találtuk ezek felmérését.

Az első erdélyi gyógyszertárak megalakulására *Orient Gyula Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története* c. munkájában találunk utalásokat [9]. A továbbiakban alapított gyógyszertárakról adatokat közöl *Simon Imre* 1862-ben Temesváron kiadott *Magyar Gyógyszerészek Évkönyve* [12], a *Schédy Sándor* kezdeményezésére 1863-tól elindított és *Várságh Zoltán* által folytatott *Gyógyszerészek Naptára* c. sorozat [11], 1885-től a *Csurgay Kálmán* szerkesztésében megjelentetett *Gyógyszerészi Évkönyvek* [2], végül *Szász Tihamér Gyógyszerészi Almanach* c. kötetei [13]. Erdélynek Romániához való csatolása után először az 1921-ben a marosvásárhelyi *Nagy Jenő* gyógyszerész által szerkesztett *Gyógyszerészek czímtára és zsebnaptára* [7], illetve 1922-től *Mólitórisz Pál* [5, 6], 1924-től *Nagy Samu* tasnádi gyógyszerész [8] és 1930-ban az erdélyi és bánáti gyógyszerészek szaklapja a *Buletinul Farmacistilor* szerkesztésében és kiadásában megjelent két nyelvű *Almanach* [15] tájékoztató az erdélyi és bánáti gyógyszertárakról, azok tulajdonosairól, gyógyszerészeiről. Ezen forrásmunkák alapján megpróbáltuk követni a gyógyszertárak alapítását a tágabb értelemben vett Erdély területén (a történelmi Erdélyben, Bánátban és a Partiumban).

A rendelkezésünkre álló adatok összevetése kapcsán szükségessé vált a gyógyszertárak tulajdonviszonyának a tisztázása is. Az évszázadok folyamán változott a gyógyszertárak tulajdonformája [1]. A fejedelmi udvarok, a katonai, tábori, helyőrségi, az egyházi (különböző szerzetesrendi) és a városi tanácsok által működtetett városi gyógyszertárak után jelentek meg a gyógyszerészek magántulajdonát képező nyilvános, polgári gyógyszertárak. A rendszerváltás után 1949. április 2-án a városi, 1953-ban pedig a vidéki gyógyszertárakat államosították, így megszűnt azok magántulajdona. Csak közel 50 év után, 1990-től kezdődően indult meg újból a magánosítási folyamat.

A dolgozatunk célja a rendelkezésünkre álló, már említett forrásmunkák figyelembe vételével az erdélyi gyógyszertári hálózat nyilvános polgári gyógyszertárainak alapítására vonatkozó adatok összegyűjtése, elemzése a legelsőktől kezdve az államosításukig, megállapítva időrendi sorrendiségüket a megyéken, a városokon és a településeken belül, megemlítve azok elnevezéseit is vagy ennek hiányában az alapító illetve a tulajdonos gyógyszerész nevét. Összesen 636 gyógyszertár adatait gyűjtöttük össze, ezeket statisztikailag értékeltük az ala-

pítási évük, gyakoriságuk és területi eloszlásuk, valamint elnevezésük szempontjából is. Az ezek alapján összeállított táblázatok és grafikai ábrák segítségével megpróbáltuk szemléltetni az erdélyi gyógyszertári hálózat kialakulását és fejlődését.

A gyógyszertárak területi besorolását a mai (2000. évi) közigazgatási felosztás alapján határoztuk meg, mivel a történelem folyamán többször változott nemcsak a megyék elnevezése és száma, hanem azok területe is. A tágabb értelemben vett Erdélyben ma 16 megye van.

A polgári gyógyszertárak alapítását megelőzően a fejedelmi udvarban már voltak „patikaszerszámládával” rendelkező „chirurgusok”, „patikáriusok”, akik külföldről hozott gyógyszerekkel ellátták az udvari személyzetet és a fejedelmet útjaira elkísérték. A katonai helyőrségek, a székely határőrség tábori gyógyszertárakkal rendelkeztek katonáik ellátására, de járványok idején a lakosságot is kiszolgálták. Ezek egyrésze később katonai gyógyszertárrá alakult. A különböző szerzetesrendek is működtettek gyógyszertárakat, többnyire az általuk felállított kórházak „házi gyógyszertár”-aként [4]. Ezek a keresztesek és a jezsuiták rendjének Erdélyben való megszüntetésekor árverezés útján magánkézbe kerültek [10]. Az irlalmasok rendjének gyógyszertárai később nyilvános jogot is kaptak a városi lakosság ellátására. A városi tanácsok is állítottak fel nyilvános gyógyszertárakat, ezek vezetésével gyógyszerészeket bíztak meg; később ezeket magántulajdonba adták s így polgári gyógyszertárrá váltak.

Az *I. táblázatban* az udvari, a tábori, az egyházi és a városi gyógyszertárak adatait tüntettük fel. Megemlítettük további sorsukat ill. a belőlük alakult nyilvános polgári gyógyszertárakat, jogutódjaikat is.

Az első patikák tulajdonképpen orvosságokat tároló lerakatok voltak, amelyekben alapanyagokat vagy már elkészített és hosszabb ideig eltartható összetett gyógyszereket tároltak. Így a patikusnak nem kellett vándorolnia anyagbeszerzés céljából, sem a megyei főorvoshoz (protomedicushoz) fordulnia, hogy annak felügyelete alatt készítsen el gyógyszereket. Ez a folyamat lassan átalakult valódi gyógyszerészi tevékenységgé s folyamatosan alakultak ki a mai értelemben vett gyógyszertárak.

A továbbiakban a gyógyszertári hálózat kialakulását követtük az első polgári gyógyszertár megalapításától kezdve, az 1900-as évek közepéig. Egyes megyékben, helységeken 1949-ig, az államosításig, több megyében ellenben csak az 1920–30-as évekig sikerült adatokat összegyűjteni. Ezért dolgozatunk csupán 636 gyógyszertár alapítására vonatkozik. Működési ill. megszűnési idejüket nem követtük. Így tehát az egy adott időszakban alapított gyógyszertárak száma nem minden esetben egyezik meg

I. táblázat

A polgári gyógyszertárak alapítását megelőző gyógyszertárak

Megye	Város	A gyógyszertár				
		alapítói (működtetői)	típusa	neve	működési ideje	további sorsa
AB	Gyulafehérvár	Báthori István Bethlen Gábor II. Rákóczi György	udvari udvari udvari		1570– 1608– 1650 előtt	
AB	Nagyenyed	Apafi Mihály	udvari	„patikaszerszámos bolt”	1680–	
SB	Nagyszeben	Katonai helyőrség		Feldapotheke	1460–1795	Császári Sas polgári gytár.
SM	Szatmárnémeti	Katonai helyőrség	tábori	Feldapotheke	1500–1892	Katonai gytár.
CS	Orsova	Katonai helyőrség	tábori	Feldapotheke	1726–	Katonai gytár.
TM	Temesvár	Tábori gyógyszertár	tábori	Feldapotheke	1765–1794	Nyilvános, 21. helyőrségi
CV	Kézdivásárhely	Székely határőrség	tábori		1736–	
AB	Gyulafehérvár	Tábori gyógyszertár	tábori		–1794-ig	Csillag
SB	Nagyszeben	Keresztesek	egyházi	Szent lélek	1292–	Kórházi gytár.
CJ	Kolozsvár	Jezsuiták	egyházi	Egyszarvú	1732–1774	Egyszarvú polgári gytár.
BH	Nagyvárad	Jezsuiták	egyházi	Fortuna	1747–1773	Aranya Korona polgári gyógyszertár
TM	Temesvár	Irgalmasok	egyházi	Gránátalma	1737–1949	1830-tól nyilvános
BH	Nagyvárad	Irgalmasok	egyházi	Gránátalma	1760–1949	gyógyszertárak
SM	Szatmárnémeti	Irgalmasok	egyházi	Gránátalma	1834–1948	Megszűnt
SB	Nagyszeben	Városi tanács	városi	Stadtapotheke	1494–1727	Feketes Sas polg. gytár.
BV	Brassó	Városi tanács	városi	Stadtapotheke	1512–1772	Fehér templom polg. gytár
BN	Beszterce	Városi tanács	városi	Stadtapotheke	1516–1660	Fekete Sas polg. gytár.
CJ	Kolozsvár	Városi tanács	városi	Városi gyógyszertár	1572–1710	Szent György polg. gytár.
MS	Segesvár	Városi tanács	városi	Stadtapotheke	1720–1856	Oroszlán polg. gytár
MS	Szászrégen	Városi tanács	városi	Stadtapotheke	1780–1796	Sas polg. gytár.
TM	Temesvár	Városi tanács	városi	Városi gytár.	1782–1794	Fekete Sas polg. gytár
Cs	Oraviczabánya	Bánya igazgatóság	városi	Bergapotheke	1775–1796	Fekete Sas polg. gytár.

Megyék jelzése: AB = Fehér, BV = Brassó, HD = Hunyad, SB = Szeben, AR = Arad, CJ = Kolozs, HR = Hargita, SJ = Szilágy, BH = Bihar, CS = Krassó-Szörény, MM = Maramaros, SM = Szatmár, BN = Beszterce-Nászód, CV = Kovászna, MS = Maros, TM = Temes

II. táblázat

Az erdélyi megyékben alapított első és a további nyilvános polgári gyógyszertárak

Megye	Gyógyszertárral rendelkező helységek száma (időszak)	A megyében alapított					
		első gyógyszertár alapítási éve, helye	gyógyszertárak száma				
			1800-ig	1801–1850	1851–1900	1901–	összesen
AR	32 (1763–1926)	1763 Arad	2	12	24	15	53
BN	12 (1660–1945)	1660 Beszterce	2	1	10	6	19
BH	28 (1760–1947)	1760 Nagyvárad	5	7	17	43	72
BV	21 (1720–1934)	1720 Brassó	8	5	16	16	45
CJ	21 (1710–1936)	1710 Kolozsvár	5	4	19	23	51
CV	13 (1761–1928)	1761 Sepsiszentgyörgy	2	2	7	6	17
CS	24 (1789–1922)	1789 Lugos	2	4	19	11	36
AB	16 (1772–1920)	1772 Nagyenyed	5	4	11	3	23
HD	21 (1727–1926)	1727 Szászváros	2	3	14	12	31
HR	20 (1786–1937)	1768 Székelyudvarhely	1	3	12	10	26
MM	16 (1796–1934)	1781 Maramarosziget	4	1	11	13	29
MS	24 (1752–1947)	1700 Segesvár	4	3	20	25	52
SB	24 (1735–1936)	1609 Nagyszeben	10	6	9	16	41
SJ	13 (1759–1934)	1759 Szilágysomlyó	2	1	7	7	17
SM	23 (1747–1946)	1747 Nagykároly	2	11	14	18	45
TM	46 (1737–1922)	1737 Temesvár	6	14	32	27	79
Összesen 351 helységben a gyógyszertárak száma			62	81	242	251	636
a gyógyszertárak %-os aránya			9,75	12,73	38,05	39,47	100

A megyék jelzéseit lásd az I. táblázatnál.

III. táblázat

Az erdélyi megyék különböző helységeiben alapított gyógyszertárak száma

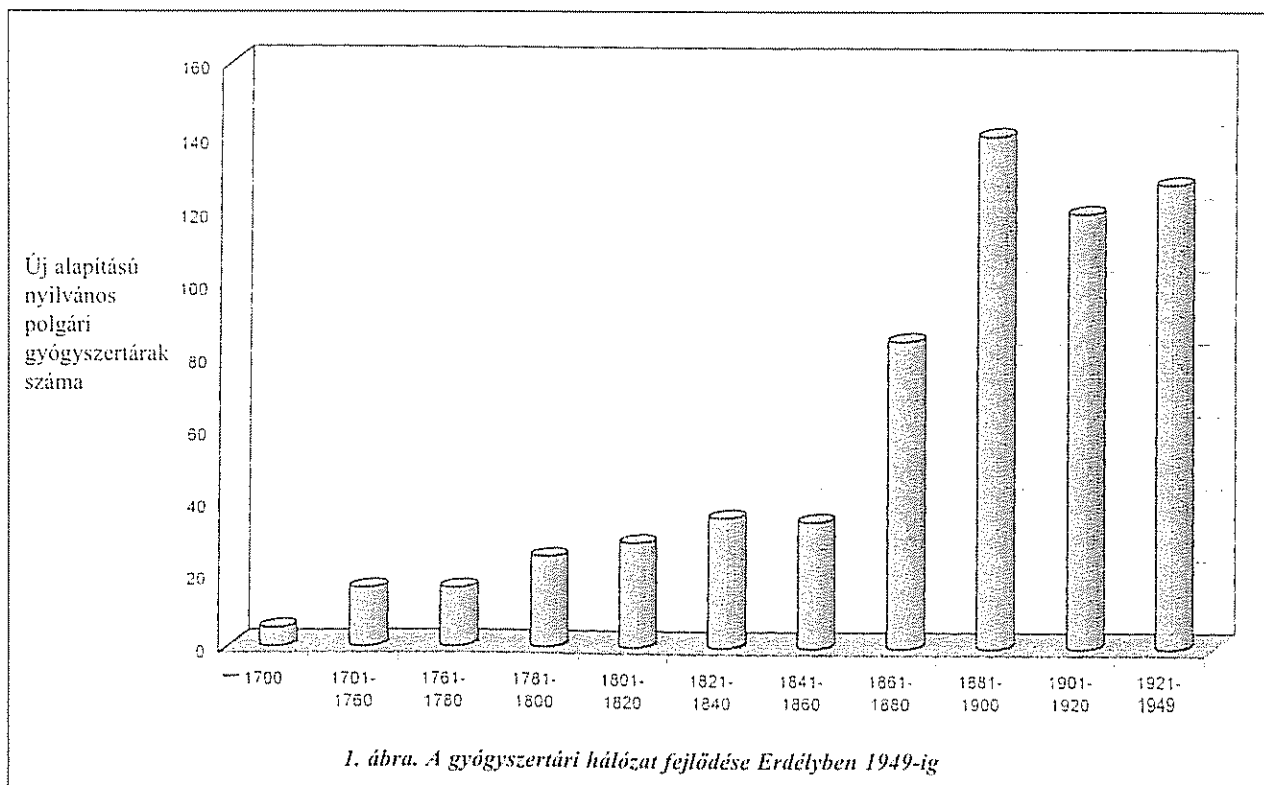
Megye	Időszak	Gyógyszertárak száma összesen a megyében	gyógyszertárral rendelkező helységek száma								Helységek száma, ahol gyógyszertár van	
			1	2	3	4	5	6-10	11-20	21-31		
AB	1772-1920	23	11	3	2	-	-	-	-	-	-	16
AR	1763-1926	53	28	3	-	-	-	-	-	-	1	32
BH	1760-1947	72	19	5	1	1	1	-	-	-	1	28
BN	1660-1945	19	9	2	-	1	-	1	-	-	-	12
BV	1720-1934	45	15	3	1	-	-	-	1	-	-	21
CJ	1710-1936	51	15	3	-	2	-	-	-	-	1	21
CS	1789-1922	36	20	1	1	1	-	1	-	-	-	24
CV	1761-1928	17	11	1	-	1	-	-	-	-	-	13
HD	1727-1926	31	14	4	3	-	-	-	-	-	-	21
HR	1786-1937	26	16	2	2	-	-	-	-	-	-	20
MM	1796-1934	29	11	2	1	-	1	1	-	-	-	16
MS	1752-1947	52	15	6	-	1	-	1	1	-	-	24
SB	1735-1936	41	15	3	-	1	1	-	1	-	-	21
SJ	1759-1934	17	10	2	1	-	-	-	-	-	-	13
SM	1747-1946	45	16	5	-	-	1	-	1	-	-	23
TM	1737-1922	79	39	6	-	-	-	-	-	-	1	46
16 megyében		636	264	51	12	8	4	4	5	3		351
az összes helységhez viszonyítva %		75,2	14,53	3,40	2,30	1,14	1,14	1,42	0,85	100		

Megyék jelzéseit lásd az I. táblázatnál

a működő gyógyszertárak számával. A nyilvános polgári gyógyszertárak alapítási éve a felhasznált forrásmunkákban nem mindig azonos. Ennek oka, hogy egyesek a jogadományozási évet, mások a megnyitás évét adják meg, sok esetben pedig a reáljog elismerésének évét. E miatt lehetséges pár év eltolódás.

A II. táblázat az egyes megyék gyógyszertárral rendelkező helységeinek és az azokban felállított gyógyszertá-

raknak a számát adja meg 4 időszakra bontva, jelezve a megye első polgári gyógyszertárának alapítási évét is. Ebből látható, hogy a 16 erdélyi megye 350 helységében 636 gyógyszertárat alapítottak, s azoknak nagy részét (493-at = 77,5%), több mint 3/4-ét 1850 után, a polgárisodás kiteljesedésével egyidőben. 1800-ig 62 gyógyszertárat alapítottak, az elkövetkező 50 évben 1,3-szor többet, majd 1851 és 1900 között az eddigieknél háromszor többet.

Városok, ahol 3 gyógyszertárnál többet alapítottak 1920-ig

Megye	Város neve	Új gyógyszertárak alapítása időszakonként					
		1760-ig	1761–1800	1801–1850	1851–1900	1901–1920	összesen
BV	Brassó	4	1	2	4	2	13
SB	Nagyszeben	2	3	–	1	1	7
TM	Temesvár	2	2	3	3	9	19
MS	Marosvásárhely	2	–	1	1	2	6
BH	Nagyvárad	1	3	1	3	8	16
AR	Arad	–	1	3	5	4	13
BN	Beszterce	1	1	–	1	1	4
SM	Szatmárnémeti	–	1	4	2	2	9
CJ	Kolozsvár	1	1	3	3	3	11
MM	Máramarossziget	–	2	–	2	1	5
SB	Medgyes	1	2	1	–	–	4
SM	Nagykaroly	1	–	1	2	–	4

A megyék jelzéseit lásd az I. táblázatnál.

A III. táblázatban a gyógyszertárak száma szerint csoportosítottuk a megyék helységeit. A 16 megye 351 helységében a 636 gyógyszertár megoszlása nem volt egyenletes. A helységek 75,2%-ában, 264 helységben 1–1 gyógyszertárt alapítottak. Az 5-nél több gyógyszertárral rendelkező helységek száma 12 volt. Az egyes megyékben a gyógyszertárak számának összehasonlítását, kiértékelését csak a lakosság számának és a megyék területének ismeretében lehetne elvégezni. 1920-ig 12 nagyobb városban 3-nál több gyógyszertárt alapítottak. Ezek időszakonkénti száma a IV. táblázatban található. Az egyes periódusokban az újonnan alapított gyógyszertárak száma arányos volt a város fejlődésével. Kiemelhető Brassó városa, ahol már 1760-ig 4 gyógyszertár alakult, 1920-ig pedig összesen 13, míg Aradnak 1800-ig csak 1 gyógyszertára volt, de 1920-ig itt is összesen 13-at alapítottak. Nagyváradon és Temesváron 1901 és 1920 között ugyanannyi gyógyszertárt alapítottak, mint 1900-ig összesen.

A gyógyszertári hálózat fejlődését szemléltető I. ábrából látható, hogy 20 éves periódusokban hány új gyógyszertárt alapítottak Erdélyben. 1760-tól számuk egyenes arányban növekedett, a legtöbb új gyógyszertárt a századfordulót megelőző években alapították, majd ezt követően kismértékben ugyan, de csökkent az új alapítások száma, valószínűleg az I. világháború és az azt követő nehéz gazdasági viszonyok miatt. Ugyanez érvényes az 1940-es évek utáni helyzetre is.

A dolgozat második részében a gyógyszertárak elnevezésével kapcsolatos adatainkat elemezzük. A társadalmi fejlődés folyamán nemzetiségeknek, fejedelmeknek, kiemelkedő személyiségeknek szükségük volt ismertető jelekre. A polgárosodás idején az iparosoknak, a kereskedőknek is voltak figyelmet felkeltő szimbólumaik, foglalkozásukat jelentő jelképes tárgy volt a cégér.

A XVI. századtól kezdve a nyilvános polgári gyógyszertárak számának gyarapodásával, azok megkülönböztetésére szükségessé vált elnevezni őket valamilyen szimbólummal, jelképpel, névvel.

A gyógyszertárak elnevezései a történelmi idők folyamán változtak. Sokszor az alapító, a tulajdonos, a környe-

zet, a lakosság igénye, meggyőződése, hite határozta meg őket [3].

Erdélyben a legrégebbi gyógyszertárak elnevezését a különböző állatok neveiből származtatták. Leggyakrabban azoknak az állatoknak a neveit adták gyógyszertáraknak, melyek valamilyen hasznos, jó cselekedetet képviseltek. Így az oroszán az állatok királya, erőt, bátorságot, vitézséget jelképez, a sas az ég tekintélyes madara, a szarvas a gyors mozgás állata, a kígyó az élet megújulásának, a holló az okosságának a jelképe.

Az antik mitológiai fogalmak közül több vált a gyógyszerészet szimbólumává. Így Aesculap és Hygieia a gyógyítás védőpatronusai, Iris az istenek hírnődje, Diana védelmet adó istennő, Minerva a bölcsesség istennője.

A kereszténység megszilárdulásától kezdve az ó- és újtestamentumi alakok, fogalmak, szentek, mártírok, patronusok nemcsak a gyógyszertárak névadói lesznek, hanem azok külső és belső díszítésének ihletőivé is válnak. Így a Szentháromság, a Teremtő, a Megváltó, a Szentlélek, az Angyal, az Apostolok, a különböző szentek nevei alkalmasak voltak a gyógyszertárak elnevezésére. Ide sorolhatjuk még az elvont vallásos fogalmakat, mint a szeretet, igazság, remény, kereszt, csillag stb.

A környezet adta elnevezések közt a városi jelzés fordult elő gyakran, de bányavidékeken jellegzetes volt a Bányász elnevezés is.

A magyarságtudatról, a hazaszeretetről tanúskodnak a Magyar Korona, Magyar Király, Székely címer elnevezések illetve német nyelvterületeken (szászok vagy svábok lakta vidékeken) a Habsburgok iránti tisztelet jeléül a Sas név is (Császári Sas, Fekete Sas).

A magyar történelem személyiségei iránti tiszteletet fejezték ki a II. Rákóczi Ferenc, a Széchenyi István, a Bethlen Gábor, a Kossuth Lajos nevét viselő gyógyszertárak. A magyar írók is ihlettek gyógyszertár elnevezéseket, így Arany János, Mikes Kelemen.

A gyógyszertár földrajzi elhelyezkedésére vagy környezetére vonatkozó név a Hargita, az Opera, a Fehér templom stb.

A tulajdonosok illetve az alapítók tulajdonnevei is

gyakran szolgáltak gyógyszerárak megnevezésére: Kovács-patika, Osváth-gyógyszertár.

V. táblázat

Erdélyben a 636 gyógyszerár közül 68-nál nem volt a gyógyszerárnak külön neve (emblémája), hanem a tulajdonos nevén volt ismeretes. Ezt főleg a kisebb helységeken, a falvakban és az 1920 után alapítottaknál észleltük. Így 568 névvel jelzett gyógyszerár elnevezéseinek jellegét és az adott név gyakoriságát sikerült követni (V. táblázat). A gyógyszerárak nagyrésznél, 339-nél (= 59,7%), az elnevezésüket a vallás, a mitológia, a hit ihlette. Ezek közül 55 (16,22%) a *Megváltó (Salvator)* nevet viselte. Gyakoriak voltak még az *Órangyal (45 = 13,2%)*, a *Szentháromság (37 = 11%)* nevék is. Ez utóbbiak főleg a többségében katolikus vallásúak lakta területeken (pl. Bánátban). Az irgalmasrendiek a gyógyszerárjaikat következetesen mindig *Gránátalma* névvel jelöl-

Gyógyszerárak elnevezéseinek csoportosítása

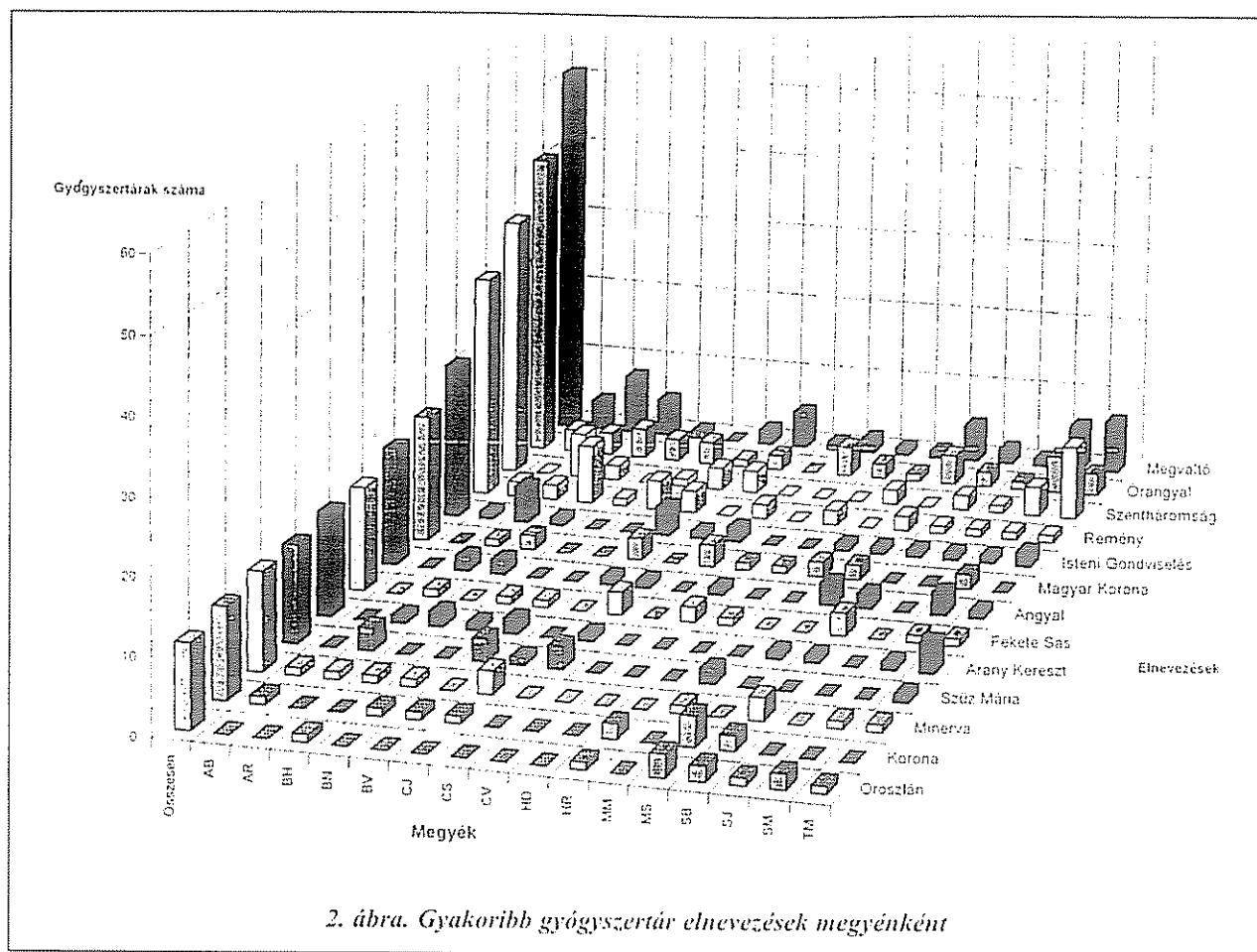
Gyógyszerár elnevezések jellege (csoportosítása)	Száma	Gyakorisága %-ban
Vallásos nevek	280	49,30
Szentek nevei	59	10,40
Állatok nevei	64	11,26
Szakmai jelképek nevei	22	3,90
Neves személyiségek nevei	18	3,16
Helyi vonatkozású nevek	12	2,12
A tulajdonos személyi neve	4	0,70
Egyházi gyógyszerárak neve	5	0,80
Egyéb elnevezések	104	18,30
Névvel rendelkező gyógyszerár összesen	568	100

VI. táblázat

A leggyakoribb gyógyszerárnevek előfordulása 6-6 megyében

Gyógyszerár neve	A gyógyszerár nevének előfordulása		Megyei vonatkozások				A név megyei gyakorisága viszonyítva az összes azonos névűhöz
	összesen szám (%)	megyékben szám (%)	Megye jelzés	Gyógyszerárak száma a megyében	A név gyakorisága a megyében		
					szám	%	
Megváltó (Salvator)	55 (9,68)	16 (100)	TM	77	9	11,7	16,4
			AR	45	8	17,8	14,5
			CS	32	6	18,8	10,9
			SM	42	5	14,3	10,9
			BH	69	5	7,2	9,1
			MS	48	5	10,4	9,1
Órangyal (Védangyal)	45 (7,9)	15 (93,8)	BH	69	5	7,2	11,1
			SM	42	5	11,9	11,1
			MS	48	4	8,3	8,8
			TM	77	4	5,2	8,8
			HD	26	4	15,4	8,8
			AR	45	3	6,6	6,6
Szentháromság	35 (6,16)	100 (62,5)	TM	77	10	13,0	28,6
			AR	45	6	13,3	16,6
			SM	42	4	9,5	11,1
			CJ	49	3	6,1	8,3
			CS	32	3	9,4	8,3
			BH	69	2	2,9	5,5
Korona (Magyar, Arany)	32 (5,63)	13 (81,2)	MS	48	6	12,5	18,7
			CJ	49	4	8,2	12,5
			CV	15	3	20,0	9,4
			HR	24	3	12,5	9,4
			BV	40	3	7,5	9,4
			BH	69	3	4,3	9,4
Kereszt (Fehér, Arany, Zöld stb.)	30 (5,28)	14 (87,5)	TM	77	5	6,5	16,6
			MS	48	4	8,3	13,3
			HD	26	3	11,5	10,0
			BV	40	3	7,5	10,0
			BH	69	3	4,3	10,0
			HR	24	2	8,3	6,6
Sas (Fehér, Fekete, Arany, Császári)	30 (5,28)	12 (75,0)	CS	32	5	15,6	16,6
			SB	38	5	13,1	16,6
			BV	40	3	7,5	10,0
			MS	48	3	6,2	10,0
			HR	24	2	8,3	6,6
			HD	26	2	7,7	6,6

A megyék jelzéseit lásd az I. táblázatnál.

2. ábra. Gyakoribb gyógyszertár elnevezések megyénként

ték. Neves történelmi személyiségekről (gr. Széchenyi István, gr. Mikó Imre, Bethlen Gábor, Mátyás király) is neveztek el gyógyszertárakat. A gyógyszerészi szakma jelképeit (*Hygieia, Aesculap, Kígyó*) 22 gyógyszertár viselte nevében (= 3,9%). Különböző állatok neveit 64 gyógyszertár vette fel, legtöbbször „arany” jelzővel ellátva. Helyi vonatkozású elnevezések kisebb számban (12 esetben) fordultak elő. Olyan eset is volt, amikor a gyógyszertár neve a fennállása idején változott. Ennek oka többnyire a tulajdonos vagy a hatalomváltozás volt, például a *Magyar Korona* nevet viselő gyógyszertárak 1919 után csak a *Korona* elnevezést használták. Az 1920 után alapított gyógyszertáraknak az akkori követelményeknek megfelelően semleges neveket adtak: *Diana, Sabina, Glória, Mérleg, Sanitas*, de előfordult politikai eseménnyel kapcsolatos név is (pl. *Unirea* gyógyszertár).

A VI. táblázatban a 6 leggyakoribb elnevezést adjuk meg 6–6 megyében, azzal a céllal, hogy előfordulásuk gyakoriságát földrajzi területre (megyére) tudjuk vonatkoztatni. A 2. ábra is a gyógyszertárak elnevezésének gyakoriságát mutatja.

Következtetések

Az Erdélyben alapított gyógyszertárak számának és területi eloszlásának számbavétele során az alábbi következtetések vonhatók le:

1. A nyilvános polgári gyógyszertárak megalakulása előtt Erdélyben már a fejedelmi udvar, a katonai helyőrség, a gyógyítással is foglalkozó szerzetesrendek, valamint 1–1 város tanácsa is működtetett gyógyszertárat az 1400-as évek végétől kezdve.

2. Az első nyilvános polgári gyógyszertárak alapításától kezdve 1949-ig, azok államosításáig több mint 250 év telt el. Ez idő alatt Erdélyben 636 nyilvános, polgári gyógyszertár alapítási évét, helyét követték 50 éves periódusokban, számbavéve megyénkénti gyakoriságukat is. 1800-ig 62 gyógyszertárat alapítottak, az elkövetkező 50 évben 1,3-szor többet, majd 1851–1900 között az eddiginél háromszor többet.

3. A vizsgált időszakban Erdély 351 helységében alapítottak gyógyszertárakat. Ezek legnagyobb részében, 264 helységben (= 75,2%) 1–1 gyógyszertárat, de 10-nél több volt azon városok száma, ahol 5-nél többet alapítottak.

4. Követték 1920-ig 12 nagyobb városban 50–50 évenként a gyógyszertári hálózat kifejlődését. A gyógyszertárak száma arányosan növekedett a városok fejlődésével. Több városban 1850 után a gyógyszertárak száma megduplázódott.

5. 568 gyógyszertárnál számba vettük elnevezésüket is. A gyógyszertárak neveit (emlékmáit) csoportosítottuk jellegük, előfordulásuk szerint. Felmértük a leggyakrabban használt 6 elnevezés (Megváltó, Orangyal, Szentháromság, Korona, Kereszt és Sas) gyakoriságát 6–6 me-

gyében. Egy-egy földrajzi területre jellemző volt 1–1 gyakrabban használt elnevezés. Így például Bánátban a Szentháromság, német nyelvterületen pedig (Szeben és Krassó Szörény megyékben) a Sas nevű gyógyszertárak voltak gyakoribbak.

Követve Erdélyben a több mint 250 év alatt alapított gyógyszertárak számának növekedését és területi eloszlását, a gyógyszerári hálózat kiteljesedése figyelhető meg. 1949 után a gyógyszertárak államosításával több gyógyszertár főleg városokban megszűnt, és csak az évezred utolsó évtizedében indult számuk ismét rohamos növekedésnek. Az erdélyi megyék 1920-ig illetve 1940–44 közötti gyógyszerári hálózatának adatai kiegészíthetők a Magyarországon folyó ilyen irányú felméréseket, amelyeket *Zalai professzor* irányítása alatt már 13 megyénél összeállítottak [14].

IRODALOM

1. Blázy Á., Zalai K.: A gyógyszerári hálózat fejlődése Zala megyében (1711–1849). *Comm. de Hist. Artis. Med.* 1977. Suppl. 9–10: 51–67 –
2. Csurgay K. (szerk.): Gyógyszerészek évkönyve Budapest, 1889–1900. A Gyógyszerészi Közlöny kiadása, 1900-tól szerk. K. Karlovsky G., 1924-től Karlovsky G. és Koritsánszky O., 1940-től Koritsánszky O. és Löchrerer T. – 3. Csanád K.: Történeti Magyarország patikáinak elnevezései és alapítási évei. Savaria 1983–84, 17–18, 399–440 – 4. Grabarits I., Grabaritsné Ihász Zs.: Az osztrák jezsuita rendtartomány patikái, patikusái. *Orv. Tört. Közl.* 107–108, 137–160 (1984). – 5. Mólitorisz P., Nagy J. (szerk.): Almanachul Farmaceutic-Gyógyszerészek Zsebnaptára. II. évf., Cluj-Kolozsvár, 1922. – 6. Mólitorisz P. (szerk.): Almanachul Farmaceutic – Gyógyszerészek Zsebnaptára. Cluj-Kolozsvár, 1923. – 7. Nagy J. (szerk.): Gyógyszerészek címűtára és zsebnaptára 1921. A szerző kiadása. Marosvásárhely, 1921. – 8. Nagy S. (szerk.): Almanachul farmacistilor din Romania – Romániai Gyógyszerészek Zsebnaptára. A szerző kiadása. Cluj – Kolozsvár, 1924, 1926, 1927. – 9. Orlic Gy.: Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története. Kolozsvár, 1926. – 10. Sági E.: Régi magyarországi jezsuita patikák ismertetése a legújabb kutatások alapján. *Gyógyszerészet* 42, 266–267 (1998). – 11. Schédy S. (szerk.): Gyógyszerészek Zsebnaptára I–LV kötet, 1900-ban szerk. Schédy S. és Varságh Z. 1901–1906 között Varságh Z. és Rossberger I., 1909–1920 között Varságh Z. és Bársány E.: A Gyógyszerészi Hetilap kiadása. Budapest, 1865–1920. – 12. Simon I. (szerk.): Magyar Gyógyszerészek Évkönyve, Temesvár, 1862. – 13. Szász T. (szerk.): Gyógyszerészi Almanach. Kiadja a Gyógyszerészi Szemle szerkesztősége. Budapest, 1943–1944. – 14. Zalai K.: Az önálló gyógyszerészi hivatás kialakulása Európában. *Gyógyszerészet* 35, 401–412 (1991). – 15. Almanachul farmaceutic. Szerkeszti és kiadja a Buletinul farmacistilor szerkesztősége. Cluj – Kolozsvár, 1930, 1934.

Maria H. Péter: *Data on the history of the foundation of the Transylvanian pharmacies.*

A szerző címe: Marosvásárhely, Alee Cornisa 20/14 – RO-4300

Nyílt levél

Az alábbiakban közöljük *Kereskesné dr. Nemes Mária szerkesztőségünknek írt levelét:*

Tisztelt kollégák!

Kötelességemnek tartom, hogy a 2001. január 8-i Népszabadság-hír személyemet érintő közleményét pontosítsam. Mint az egészségügyi és gyógyszerügyi szervezési tanulmányainkból ismert, az 1950-ben megalakult Egészségügyi Minisztériumban először a „VIII. főosztály” Gyógyszer-műszeregészségügyi anyagellátási főosztályként működött. Évek során, ahogy a minisztérium szervezeti és működési szabályzata változott, alakult át a főosztály profilja is. 1979-ben már Gyógyszerészeti Főosztályról tanultunk, melynek két osztálya volt, a Gyógyszerészeti és a Gyógyszerügyi osztály. 1996-ban a főosztály elnevezése változatlan maradt, de osztályaink száma megváltozott, kibővült a Kábítószer osztállyal. Ebben a felépítésben dolgozott ez a lelkes kis csapat 2001. január 15-ig, amikor is az Egészségügyi Minisztérium VIII. Gyógyszerészeti Főosztálya átszervezésre került. Egy új struktúra alakult ki, mely magában foglalja már az orvostechnikai eszközök területét is.

Mivel a Gyógyszerészeti Főosztály megszűnt, így főosztályvezetői megbízatásom befejeződött, s megváltam az Egészségügyi Minisztériumtól. Nagy elődeim voltak,

mint *Böles Béla, Harangi György, Hamvas József*. A két utóbbit személyesen ismerhettem, és tanulhattam tőlük, melyet ezúton is megköszönök.

Minden gyógyszerész kollégának köszönöm az elmúlt öt évben irányomban tanúsított jóindulatát, segítségét. Nagyon sok és nagyon nehéz feladatot oldottunk meg együtt, sokszor nagy viták közepette. Létrehoztuk a gyógyszerértörvényt, meghatároztuk a gyógyszertárak működési rendjét, a gyógyszergyártás európai elvárásoknak megfelelő rendeletét, és sorolhatnám a sok szakmai egyeztetés eredményeképpen létrejött gyógyszerügyet érintő jogszabályt. Úgy érzem ez felesleges, hisz minden gyógyszerész ismeri saját területe joganyagát. Amennyiben bármilyen téren megbántottam önöket, szíves elnézésüket kérem, de munkámban mindig a jogszerűség és a vezetői útmutatás vezérelt. Bizom abban, hogy jó emberi kapcsolatunk minden gyógyszerellátásban érintett kollégával a továbbiakban is megmarad.

Maradok őszinte tisztelettel:

Budapest, 2001. január 10.

Kereskesné dr. Nemes Mária